

แนวทางการพัฒนาชุมชนคุณธรรม
น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
กรณีศึกษาชุมชนวัดกาฬสินธุ์ (บ้านน้ำดำ)
ตำบลประสงค์ อำเภอท่าชนะ
จังหวัดสุราษฎร์ธานี

Guidelines for Community Development
Based on the Application of Sufficiency
Economy Philosophy:

A Case Study of WatKalasin (Ban Nam Dum)
Community, Prasong Sub-district,
Tachana District, Suratthani Province

ธงชัย สารอักษร

วัฒนธรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี 84000

Tthongchai Sanaksorn

Director of Surat Thani Provincial Cultural Office

E-mail: tthongchai_2505@hotmail.com

วันที่รับบทความ : 14 พฤษภาคม 2563

วันที่แก้ไขบทความ : 30 กรกฎาคม 2563

วันที่ตอบรับบทความ : 25 สิงหาคม 2563

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง “แนวทางการพัฒนาชุมชนคุณธรรม น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา ชุมชนวัดกาฬสินธุ์ (บ้านน้ำดำ) ตำบลประสงค์ อำเภอนาทน จังหวัดสุราษฎร์ธานี” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาลักษณะการจัดการชุมชน วิเคราะห์ปัญหาของการดำเนินงานของชุมชน และเสนอแนวทางการดำเนินงานพัฒนาชุมชน โดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และจัดเก็บข้อมูลภาคสนาม เน้นการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมของคณะทำงานชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงชุมชนวัดกาฬสินธุ์ (บ้านน้ำดำ) ระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2561 ถึงพฤษภาคม 2562

ผลการศึกษาพบว่า 1) ลักษณะการดำเนินงานชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงชุมชนวัดกาฬสินธุ์ (บ้านน้ำดำ) มีผู้นำของชุมชนคือ พระครูสุชมธรรมโกศล เจ้าอาวาสวัดกาฬสินธุ์ ได้ทำหน้าที่ด้วยความเสียสละมุ่งมั่นพัฒนาชุมชนร่วมกับคณะทำงาน ทั้งผู้ใหญ่บ้าน คณะครู และชาวบ้านอย่างสม่ำเสมอมา

ยาวนาน เจ้าอาวาสทำหน้าที่เป็นผู้นำ เป็นศูนย์รวมของชุมชน และเปิดโอกาสให้คณะทำงานมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ทั้งงานและการเงิน รับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่าง ๆ 2) ปัญหาของการดำเนินงานคือ การที่ผู้นำชุมชน ทั้งเจ้าอาวาส ผู้ใหญ่บ้าน และคณะทำงาน มีหลายบทบาท หลายหน้าที่ กับทุกหน่วยงานของทางราชการ ทำให้มีเวลาทุ่มเทกับงานด้านการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมน้อยกว่าที่ควรจะเป็น 3) มีแนวทางการดำเนินงานโดยได้นำกระบวนการของพลังขับเคลื่อนจากพลังบรร (บ้าน วัด โรงเรียน) มาใช้เป็นแนวดำเนินงาน มุ่งเน้นให้คนในชุมชนมีข้อปฏิบัติหลัก 3 มิติคือ น้อมนำหลักธรรมทางศาสนาไปประพฤติปฏิบัติ ยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชีวิตประจำวัน และดำรงชีวิตตามวิถีวัฒนธรรมขนบธรรมเนียม ค่านิยมความเป็นไทย มีความเอื้ออาทร มีจิตอาสาเกิดขึ้นในทุกคน ข้อเสนอแนวทางการพัฒนา: ดำเนินงานการพัฒนาชุมชนควรใช้พลังขับเคลื่อนบรรบูรณาการกับทุกภาคส่วน ทุกกิจกรรม และทุกคนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ: การพัฒนาชุมชน, หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, พลังบรร

ABSTRACT

The research aims at analyzing the characteristics of the community and its problem; and suggesting the community development guidelines. In November 2018 to May 2019, the data and information were collected by a literature review, face-to-face interviews, and focus groups. Then, Ban Nam Dum was selected as a case study of this research.

Its results show that: 1) The abbot of WatKalasin in Ban Nam Dum community, PhaKruSukhum Thamakosol, has played a very important role in community development by applying the Sufficiency Economy Philosophy. In a prolonged process, he has worked closely with the Ban Nam Dum community Working Group to upgrade the quality of people living. He also attempts to provide opportunities for

participation in all steps. As a result, he becomes the center of the community; 2) At the operational level, all key persons, such as head of village, abbot, and working group members strongly focus on their missions and responsibilities, for example, cooperating with different governmental agencies for various activities. Therefore, the moral encouragement gets less attention to be raised for developmental issue; 3) It is suggested that three main factors including home, temple, and school are the important driving process for the application of Sufficiency Economy Philosophy. It focuses on 3 main principles: adhering to Buddhism principles for living, applying Sufficiency Economy Philosophy to daily life, and living based on Thai traditions and values.

Keywords: The Community Development, The Sufficiency Economy Philosophy, Three Main Power Factors (Including Home, Temple and School)

บทนำ

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) มีเป้าหมายการพัฒนาประเทศสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน ตามโมเดลการพัฒนาประเทศไทย 4.0 ขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยปัญญาผ่านกลไกภาคประชารัฐ สร้างความเข้มแข็งจากภายใน เชื่อมโยงเศรษฐกิจไทยสู่โลก สร้างคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ เป็นคนดี มีคุณธรรม มีจิตสำนึก คำนึงถึงประโยชน์ของชาติ สร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมที่เกื้อกูลและแบ่งปัน ภายใต้อำนาจบริหารของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนให้มีรายได้เพิ่มขึ้น ประชาชนอยู่ดี

สำนักงานวัฒนธรรม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้ดำเนินงานชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงตามนโยบายกระทรวงวัฒนธรรม โดยชุมชนวัดกาฬสินธุ์ (บ้านน้ำดำ) หมู่ที่ 3 ตำบลประแสงค์ อำเภอกำแพง จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีความโดดเด่นในการดำเนินงานตามแนวทางของการดำเนินงานชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาอย่างเห็นได้ชัด ชุมชนสามารถบูรณาการกิจกรรมในพื้นที่ได้กับหลากหลายองค์กร ภาคเอกชน หน่วยงานภาครัฐ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน ชุมชนมีสินค้าทางวัฒนธรรมสามารถสร้างรายได้สู่ชุมชน คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี ชุมชนพึ่งพาตนเองได้ ชุมชนตระหนักและเห็นความสำคัญของมรดกวัฒนธรรม และทรัพยากรของชุมชน ชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม รู้จักรักษาทรัพยากรธรรมชาติและมรดกวัฒนธรรมของชุมชนมากขึ้น

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ในการวิจัย เพื่อศึกษาลักษณะการจัดการชุมชน วิเคราะห์ปัญหาของการดำเนินงานของชุมชน และเสนอแนวทางการดำเนินงานพัฒนาชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนวัดกาฬสินธุ์ (บ้านน้ำดำ) หมู่ที่ 3 ตำบลประแสงค์ อำเภอกำแพง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งจะขอเสนอโดยเริ่มที่แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ

และหลักศาสนาพุทธ การพัฒนาชุมชน และการดำเนินงานชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขับเคลื่อนด้วยพลังบวร พอสังเขปดังนี้

ความเชื่อและหลักศาสนาพุทธ

วิถีชีวิตของคนไทยผูกพันกับสถาบันหลักในชุมชนของสังคมไทย ได้แก่ บ้าน วัด โรงเรียน ซึ่งเกี่ยวข้องกับคนไทยนับตั้งแต่เกิดจนถึงตาย และมีอิทธิพลต่อแนวความคิด ความเชื่อ ค่านิยมของคนไทยเป็นอย่างยิ่ง จึงเกิดแนวคิดในการแก้ไขปัญหาในชุมชน โดยการขับเคลื่อนทั้ง 3 สถาบัน เป็นกระบวนการภาคประชาสังคมที่มีพลังในการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาและสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง เป็นต้นทุนทางจิตวิญญาณและทุนทางวัฒนธรรมที่มีอยู่ในชุมชน จากการประมวลเอกสารเกี่ยวกับความเชื่อและหลักศาสนาพุทธดังนี้

ความเชื่อเป็นสิ่งที่มนุษย์ทุกประเทศ ทุกดินแดน มีความคุ้นเคย และได้ปฏิบัติตามวิถีแห่งความเชื่อของตน ความเชื่อมีหลากหลายรูปแบบ โดยมีป้อมเกิดของความเชื่อหลากหลายมิติ เช่น

- 1) วิถีชนหรือคติชน รวมถึงเผ่าพันธุ์หรือชาติพันธุ์
- 2) ศาสนา
- 3) มิติพื้นที่หรือสภาพแวดล้อม
- 4) ความต้องการของมนุษย์ ความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ความเชื่อมีหลากหลายรูปแบบ ความเชื่อของมนุษย์เกิดขึ้นด้วยเจตจำนงเพื่อตอบสนองความประสงค์ของตนเองไม่ข้อใดก็ข้อหนึ่ง หรือทั้ง 5 ข้อ ตามหลักทฤษฎีมาสโลว์ (Maslow) ดังนั้น มนุษย์เกิดการเชื่อคือศรัทธาอาจจะเป็นเพราะความกลัวและมีความต้องการให้มีชีวิตรอดพ้นจากภัยอันตรายต่าง ๆ เป็นพื้นฐานจึงพากันแสวงหาวิถีที่จะเอาชนะความกลัว และวิธีทำให้ชีวิตของตนและพวกพ้องอยู่รอด ดังนั้นมนุษย์จึงต้องสร้างศรัทธาคือความเชื่อให้เกิดขึ้น อันแสดงให้เห็นว่ามนุษย์มีศรัทธาตั้งแต่เกิดและมีมาตั้งแต่ยุคโบราณ

ความเชื่อมีหลากหลายมิติ ทั้งในแง่บวกและลบ ทั้งหมดคือจินตนาการของมนุษย์ที่ดำรงชีพอยู่ในสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกัน กว่าที่จะเป็นมนุษย์ยุคปัจจุบันก็ได้

พัฒนาการเรื่อย ๆ มาอย่างยาวนาน ต้องผ่านสภาวะธรรมชาติ ที่มีปรากฏการณ์ต่าง ๆ นานา ตามแต่สภาพภูมิศาสตร์ ของถิ่นหรือดินแดนนั้น ๆ จนก่อให้เกิดความหวุ่นไหว ความกลัวภัย และความต้องการเพื่อให้ชีวิตรอดพ้นจาก ภัยต่าง ๆ ที่ตนประสบ สัมผัส จนก่อให้เกิดความเชื่อต่าง ๆ ตามที่ตนคิดและเข้าใจ จินตนาการ เพื่อต้องการที่พึ่งทาง ภาย ทางใจ ความปลอดภัยในชีวิต ครอบครัวยุ สัจคม

หลักศาสนาพุทธ พระพุทธศาสนามีพระรัตนตรัยเป็น หลักสำคัญสูงสุด พระรัตนตรัย แปลว่า “แก้วประเสริฐ 3 ดวง” หมายถึง สิ่งที่มีค่าและเคารพบูชาสูงสุดของ พุทธศาสนิกชน 3 อย่างคือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ มีความหมายดังนี้ (กรมการศาสนา, 2561: 21-23)

พระพุทธ หรือพระพุทธเจ้า หรือที่เรียกแบบเต็มว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า หมายถึง พระผู้ทรงตรัสรู้เองโดยชอบ คือรู้โดยอิสระ 4 โดยไม่เคยได้เรียนรู้จากผู้อื่น แล้วทรงเป็น ผู้เริ่มประกาศสัจธรรม ทรงเป็นผู้ประดิษฐานพระพุทธศาสนา สอนมนุษย์ให้ประพฤติชอบด้วยกาย วาจา ใจ

พระธรรม คือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งประกอบด้วยหลักความจริง และหลักความประพฤติ คำสั่งสอนทั้งหมดของพระพุทธเจ้ามีคำเรียกเต็มว่าพระธรรมวินัย ซึ่งประกอบด้วยธรรม ได้แก่ คำสอนแสดงหลักความจริง และกำกับความประพฤติ แนะนำความประพฤติ และวินัย ได้แก่บทบัญญัติที่กำหนดระเบียบความเป็นอยู่

พระสงฆ์ คือหมู่สาวกของพระพุทธเจ้า พระองค์ ทรงเน้นที่อริยสงฆ์ ซึ่งหมายถึงพุทธบริษัท 4 ที่ปฏิบัติธรรม จนบรรลุมรรคผล เป็นพระอริยบุคคล ซึ่งมี 4 ชั้น จากต้น ไปสูงดังนี้ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และ พระอรหันต์ ส่วนพระสงฆ์ที่อุปสมบทแล้วยังไม่บรรลุ มรรคผลนั้นเรียกว่าสมมติสงฆ์

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงสอน อริยสงฆ์เพื่อให้เห็นทุกข์ เข้าใจทุกข์ และละเหตุแห่งทุกข์ แล้วเจริญเหตุแห่งความดับทุกข์ เพื่อจะได้เข้าถึงการอยู่ อย่างเป็นอิสระ พ้นจากทุกข์ หรือกล่าวสรุปประโยคเดียว ได้ว่า “ทุกข์สำหรับเห็น สุขสำหรับเป็น” หรือ “เห็นทุกข์เพื่อ อยู่เป็นสุข”

ข้อปฏิบัติในชีวิตประจำวันของชาวพุทธ

เมื่อชาวพุทธมีพระรัตนตรัยเป็นสิ่งมีค่าและเคารพ บูชาสูงสุด ชาวพุทธจึงมีการยึดเอาพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่ง ที่ระลึก ซึ่งเรียกว่าสราณคณน์ หรือไตรสรณคณน์ และ ปัจจุบันนี้มีคำเรียกคฤหัสถ์ชายหญิง ทั้งเด็กทั้งผู้ใหญ่ ผู้ประกาศตน ถึงพระรัตนตรัยเป็นสรณะ (ที่พึ่งที่ระลึก) ว่าพุทธมามกะ (สำหรับผู้ชาย) และพุทธามามิกา (สำหรับ ผู้หญิง) ซึ่งแปลว่า “ผู้นับถือพระพุทธเจ้าเป็นที่พึ่งของตน” โดยชาวพุทธมีข้อปฏิบัติในชีวิตประจำวันที่เหมาะสม สามารถสรุปได้ดังนี้ (กรมการศาสนา, 2561: 32-38)

1. การบูชาพระประจำวัน
2. การบูชาพระก่อนออกจากบ้าน
3. การสวดมนต์ก่อนนอน
4. การทำบุญใส่บาตร และการกรวดน้ำอุทิศส่วนกุศล
5. การรักษาศีล และการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนาในชีวิตประจำวัน

การสมาทานศีล หมายถึงการรับเอาศีลมาปฏิบัติ หรือการถือศีล ซึ่งมีทั้งการสมาทานศีล 5 และการสมาทาน ศีล 8 (อุโบสถศีล)

ศีล 5 เป็นศีลประจำตัวของอุบาสกอุบาสิกา เป็นศีลที่พึงรักษาเป็นประจำ จึงเรียกอีกชื่อว่า “นิจศีล” โดยมุ่งควบคุมกายและวาจาให้ละเว้นสิ่งไม่ดี 5 ประการ คือ 1) ละเว้นจากการฆ่าสัตว์ 2) ละเว้นจากการลักทรัพย์ 3) ละเว้นจากการประพฤติดินในกาม 4) ละเว้นจากการ พุดเท็จ 5) ละเว้นจากการดื่มน้ำเมา ศีล 5 นับเป็นการ จัดระเบียบสังคมขั้นพื้นฐานให้แต่ละคนได้ใช้ชีวิตหรือ ทำความดีอื่นให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้นได้อย่างสะอาด

ศีล 8 (อุโบสถศีล) ประกอบด้วยข้อปฏิบัติ 8 ประการ ได้แก่ 1) ละเว้นจากการฆ่าสัตว์ 2) ละเว้นจากการลักทรัพย์ 3) ละเว้นจากการประพฤติดินพรหมจรรย์ คือ ละเว้นจาก การร่วมประเวณี 4) ละเว้นจากการพูดเท็จ 5) ละเว้น จากการดื่มน้ำเมา 6) ละเว้นจากการรับประทานอาหาร ยามวิกาล (นับแต่เวลาเที่ยงแล้ว เป็นต้นไป) 7) ละเว้นจาก การฟ้อนรำ ขับร้อง บรรเลงดนตรี ดูการละเล่นอันเป็น ข้าศึกต่อพรหมจรรย์ การตัดทรงดอกไม้ ของหอม และ เครื่องลูบไล้ซึ่งใช้เป็นที่ประดับตกแต่งหนานุ่ม) 8) ละเว้นจากการนอนบนที่นอนอันสูงใหญ่หรือที่ปูด้วย ที่นอน

จากที่กล่าวมา ความสำคัญของพระพุทธรูปศาสนานั้น มิได้ขึ้นอยู่กับหลักธรรมที่มีความทันสมัยและทันต่อเหตุการณ์ในทุกยุคทุกสมัยเพียงอย่างเดียว แต่อยู่ที่พุทธศาสนิกชนทั้งหลายได้รู้แจ้ง และนำไปประพฤติปฏิบัติให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง อันจะยังผลให้เกิดความรัก ความอบอุ่นในครอบครัว และสร้างสังคมที่สงบสุขได้อย่างยั่งยืน ซึ่งจะทำให้เป็นจริงได้ด้วยการที่พุทธศาสนิกชนมีสติ หมั่นปฏิบัติตามพระปัจฉิมโอวาทที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงตรัสไว้ก่อนเสด็จปรินิพพานที่ทรงเตือนให้ทุกคนทำหน้าที่ ซึ่งเป็นประโยชน์ทั้งของตนและผู้อื่นให้สำเร็จด้วยความไม่ประมาท จักทำให้สังคมไทยอยู่เย็นเป็นสุขตลอดไป

การพัฒนาชุมชน

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความหมายของการพัฒนาชุมชน มีนักวิชาการหลากหลายท่านได้ให้นิยามความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ เช่น

ดิเรก ฤกษ์ห่วย (2547: 2) ได้ให้ความหมายของการพัฒนาชุมชนไว้ว่า เป็นกระบวนการในการปรับปรุงคุณภาพชีวิตกลุ่มบุคคลเป้าหมาย มุ่งให้เกิดความเสมอภาค และกระจายอย่างเป็นธรรมทั้งด้านเศรษฐกิจและสังคม เพื่อให้เกิดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนน้อยที่สุด ทั้งนี้กระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสามารถที่จะกำหนดทิศทางการเปลี่ยนแปลง มีโครงสร้างและระบบที่เหมาะสม ตลอดจนจนควบคุมอัตราการเปลี่ยนแปลงไปอย่างเหมาะสม

วิทยากร เชียงกุล (2527: 17-18) ได้กล่าวถึงการพัฒนาชุมชนไว้ว่า การพัฒนาชุมชนที่แท้จริงควรหมายถึง การทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมีความสุข สะดวกสบาย อยู่ดีกินดี มีความเจริญทางศิลปวัฒนธรรมและจิตใจ และความสงบสันติ ซึ่งนอกจากจะขึ้นอยู่กับ การได้รับปัจจัยทางวัตถุเพื่อสนองความต้องการของร่างกายแล้ว ประชาชนยังต้องการพัฒนาทางการศึกษา สิ่งแวดล้อมที่ดี การพักผ่อนหย่อนใจ และการพัฒนาทางวัฒนธรรมและจิตใจด้านต่าง ๆ ด้วย ความต้องการทั้งหมดนี้บางครั้ง เราเรียกกันว่าเป็นการพัฒนา “คุณภาพ” เพื่อให้เห็นว่าการพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับ การเพิ่มปริมาณสินค้าหรือการเพิ่มรายได้เท่านั้น หากอยู่ที่การเพิ่มความพอใจ ความสุขของประชาชนมากกว่า

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ (2532: 21) ได้กล่าวถึงขอบข่าย

ของการพัฒนาชุมชนว่า สิ่งที่จะต้องพัฒนาในชุมชน ได้แก่ การพัฒนาด้านสังคม การพัฒนาด้านเศรษฐกิจ การพัฒนา ด้านการเมืองการปกครอง และการพัฒนาด้านทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ซึ่งผู้วิจัยได้สรุปว่า การพัฒนาชุมชนคือการเปลี่ยนแปลงลักษณะและคุณค่าของชุมชนโดยมีการวางแผน การพัฒนาชุมชนจึงเป็นทั้งวิธีการ กระบวนการ โครงการ หรือแผนงาน ที่กำหนดขึ้นเพื่อส่งเสริมความเป็นอยู่ของประชาชนในด้านต่าง ๆ ให้ดีขึ้น โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมด้วย ทั้งนี้ เพื่อให้ได้มาซึ่งการตอบสนองความจำเป็นขั้นพื้นฐานของประชาชนในชุมชนนั่นเอง การพัฒนาชุมชนคือการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมประเพณี ของชุมชน สภาพสิ่งแวดล้อมที่เชื่อมโยงจากสภาพหนึ่ง ไปสู่อีกสภาพหนึ่งที่เกิดขึ้นอย่างมีทิศทาง มีเป้าหมาย ด้วยคนของชุมชนนั้น ๆ เริ่มต้นตั้งแต่การรับรู้ถึงปัญหา ความต้องการของตนเอง และมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลต่าง ๆ ในชุมชนของตนเอง โดยขอความช่วยเหลือจากภายนอก หรือจากภาครัฐบาลให้น้อยที่สุด การดำเนินการพัฒนาต้องใช้วิธีการที่ถูกต้อง พร้อมกับมีความเหมาะสมกับการพัฒนาชุมชน อาจทำเป็นโครงการต่าง ๆ เพื่อจะเปลี่ยนแปลงปรับปรุงคนในชุมชนให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี ควบคู่ไปกับการพัฒนาวัตถุ โดยใช้วิธีการที่เหมาะสมกับชุมชนนั้น ๆ เป็นการกระทำ ที่ถูกต้อง ดำเนินการที่ต่อเนื่องอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอน มีการยอมรับของส่วนรวมในชุมชน

แนวคิดทฤษฎีหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นหลักการ ดำรงชีวิตที่ พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ได้พระราชทานแก่พสกนิกรชาวไทย ตั้งแต่ 4 ธันวาคม 2517 ณ ศาลาดุสิดาลัย และทรงอธิบายความหมายของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ว่า “Self-sufficiency” นั้นหมายความว่า ผลិតอะไรที่มีพอที่จะใช้ ไม่ต้องไปขอซื้อคนอื่น อยู่ได้ด้วยตนเอง (พึ่งตนเอง) แต่พอเพียงนี้มีความหมายกว้างขวาง ยิ่งกว่านี้อีกคือ คำว่าพอก็เพียงพอ เพียงนี้ก็พอ ดังนั้นเอง คนเราถ้าพอในความต้องการก็มีความโลภน้อย เมื่อมี

ความโลภน้อยก็เบียดเบียนคนอื่นน้อย ถ้าทุกประเทศ... มีความคิดว่า ทำอะไรต้องพอเพียง หมายความว่าพอประมาณ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก คนเราก็อยู่เป็นสุข พอเพียงนี้อาจจะมีมาก อาจจะมีของหรูหราก็ได้ แต่ว่าต้องไม่ไปเบียดเบียนคนอื่น ต้องให้พอประมาณตามอัตภาพ พูดจาก็พอเพียง ทำอะไรก็พอเพียง ปฏิบัติตนพอเพียง” ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนี้สอดคล้องกับหลักในการดำรงชีวิตของชาวพุทธที่เรียกว่าสัมมาอาชีวะ คำว่าสัมมาอาชีวะ แปลว่า การเลี้ยงชีพชอบนับเป็นข้อหนึ่งในมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นมัชฌิมาปฏิปทา หรือทางสายกลางในพระพุทธศาสนา ดังที่มูลนิธิชัยพัฒนาสรุปไว้ว่า (พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อ้างถึงในกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม (2558: 48-50) ได้กล่าวไว้ว่า “เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่ชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินต่อไปในทางสายกลางโดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์” ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเน้นการพัฒนาที่เป็นทางสายกลาง ซึ่งจะสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางวัตถุควบคู่ไปกับการพัฒนาทางจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาที่รักษาสิ่งแวดล้อม ให้เป็นปฏิรูปประเทศ การพัฒนาเศรษฐกิจจะต้องไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม นั่นคือต้องคำนึงถึงมิติแห่งการพัฒนาให้ครบถ้วนทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ 1) กายภavana พัฒนาทางกายซึ่งรวมถึงสิ่งแวดล้อม 2) ศิลภavana พัฒนาทางสังคมและวัฒนธรรม 3) จิตภavana พัฒนาด้านจิตใจให้มีคุณธรรมจริยธรรม และสิ่งที่เรียกว่าความฉลาดในอารมณ์ และ 5) ปัญญาพัฒนา พัฒนาปัญญา 2 ด้านคือ ปัญญาในทางโลก เพื่อความสำเร็จในการประกอบอาชีพ และปัญญาในทางธรรมเพื่อช่วยให้เอาชีวิตรอดจากความทุกข์หรือปัญหาชีวิต

พระพุทธศาสนาถือว่ามนุษย์เป็นส่วนผสมของนามรูป คือประกอบด้วยร่างกาย (รูป) และจิตใจ (นาม) ความสุขจึงมี 2 อย่างได้แก่ กายิกสุขคือสุขทางกาย กับเจตสิกสุขคือสุขทางใจ การรู้จักพอเป็นการสร้างความสมดุลระหว่างสุขทางกายกับความสุขทางใจ พระพุทธศาสนาจึงสอนให้มนุษย์ทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจเพื่อความสุขในชีวิต 4 ประการคือ

1. อตถิสุข ความสุขที่เกิดจากการแสวงหาทรัพย์

เพื่อกำจัดความขาดแคลน เพราะความขาดแคลนเป็นทุกข์ ดังพุทธภาษิต “ทะพิททียัง ทุกขัง โลเก ความยากจนเป็นทุกข์ในโลก”

2. โภคสุข ความสุขที่เกิดจากการใช้สอยอย่างมีเหตุผล มีมัตตัญญุตาคือ รู้จักพอประมาณในการบริโภค ใช้สอยทรัพยากร ดังคำกล่าวที่ว่า “ถ้าอยากรวย อยู่อย่างคนรวย จะไม่รวย ถ้ากลัวจน อยู่อย่างคนจน จะไม่จน”

3. อนนสุข ความสุขจากการไม่เป็นหนี้ เพราะการเป็นลูกหนี้ทำให้ไม่มีความเป็นไท เพราะถูกเจ้าหนี้เบียดเบียนบีบคั้น ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสว่า “อณาทานัง ทุกขัง โลเก การเป็นหนี้เป็นทุกข์ในโลก”

4. อนวัชชสุข ความสุขเกิดจากการทำงานที่สุจริตปราศจากโทษภัย เพราะทรัพย์สินที่ได้มาด้วยการทุจริตฉ้อโกงและค้ายาเสพติด เป็นต้น ไม่สร้างความสุขที่ถาวรให้กับชีวิต ความมั่งคั่งที่เกิดจากการทำลายธรรมชาติสิ่งแวดล้อมก็ไม่สร้างความสุขที่ยั่งยืนประการใด

เกณฑ์แห่งความสุขทั้ง 4 ประการนี้ ถือว่าเป็นดัชนีชี้วัดให้การพัฒนามตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง นั่นคือการพัฒนาประเทศควรเน้นที่ความสุขมวลรวมของประชาชาติ (Gross National Happiness: GNH) มากกว่าจะเน้นที่ผลิตภัณฑ์มวลรวมของประชาชาติ (Gross National Product: GNP)

จากที่กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ตรงกับหลักการดำรงชีวิตในพระพุทธศาสนาที่เรียกว่าสัมมาอาชีวะ ซึ่งเน้นมัชฌิมาปฏิปทา คือ ทางสายกลาง ระหว่างการพัฒนาทางวัตถุกับการพัฒนาทางจิตใจตามหลักภavana 4 ซึ่งไม่มุ่งการสนองตัณหาที่ไม่มีวันเต็มอ้อม แต่มุ่งสร้างความรู้จักพอหรือสันโดษที่สัมพันธ์กับความสุขทั้ง 4 ประการ เช่น การรู้จักพอประมาณในการบริโภค โดยมีความสุขมวลรวมของประชาชาติเป็นดัชนีชี้วัดการพัฒนา สังคมที่พัฒนามตามแนวปรัชญานี้จะเป็นสังคมพอเพียง เพราะสามารถพึ่งตนเองได้ ไม่เป็นหนี้สิน สมาชิกของสังคมนี้เป็นผู้ที่รวยด้วยทรัพย์ภายใน หรืออริยทรัพย์ จึงไม่มีการแก่งแย่งแข่งขัน เบียดเบียนกัน มีแต่ความรักของหมู่คณะที่นำความสุขมาให้”

การดำเนินงานชุมชนคุณธรรม

น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีหลักง่าย ๆ ของการสร้างชุมชนคุณธรรม 5 ข้อ ได้แก่ 1) น้อมนำสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นแกนหลักสำคัญในการพัฒนาชุมชน 2) ใช้มิติวัฒนธรรมในการพัฒนาชุมชนคุณธรรมทุกพื้นที่ 3) ทุกภาคส่วนบูรณาการทำงานแบบองค์รวม “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” ร่วมกับ “บวร” (บ้าน วัด โรงเรียน) และภาคประชารัฐในพื้นที่ 4) ทุกคนในชุมชนคุณธรรมสมัครใจ และมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับประโยชน์ โดยระเบิดจากข้างในตามความต้องการของชุมชน และ 5) ดำเนินการพัฒนาชุมชน โดยประกาศเจตนารมณ์เป็นชุมชนคุณธรรมที่สงบสุข กำหนดเป้าหมายพัฒนา “ปัญหาที่อยากแก้” “ความดีที่อยากทำ” จัดทำแผนพัฒนาชุมชน ดำเนินการตามแผน ติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ยกย่องคนทำความดี พัฒนาให้เป็นศูนย์เรียนรู้ ขยายผลสู่ชุมชนอื่น พร้อมเปิดชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม โดยคนในชุมชนเป็นเจ้าของบ้านที่ดี

ทั้งนี้ หัวใจของ “ชุมชนคุณธรรม” คือ คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข รู้จักดำเนินชีวิตด้วยความถูกต้อง โดยมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ รู้จักเรียนรู้ และน้อมนำศาสตร์พระราชา หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต และสืบสานวิถีวัฒนธรรมที่ดั่งาม กล่าวคือ

1) ยึดมั่นหลักธรรมของศาสนาที่ตนนับถือ และข้อปฏิบัติตามศาสนาที่ตนเคารพนับถือ ปัญหาต่าง ๆ ในชุมชนก็จะลดลง หรือหมดไป เกิดสิ่งดีงามในชุมชน

2) น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาพัฒนาคุณภาพชีวิต การดำเนินชีวิตด้วยความพอประมาณ มีเหตุมีผล เสียสละ อดทน อดออม ขยัน ไม้โลภ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ พึ่งพากันเอง ช่วยเหลือแบ่งปัน มีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว เตรียมพร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้น คนในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีรายได้เพิ่มขึ้น หนี้สินลดลง มีการรวมกลุ่มสร้างอาชีพ สร้างรายได้ เกิดกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นในชุมชน เช่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มพัฒนาอาชีพ กลุ่มถ่ายทอดภูมิปัญญา ศิลปวัฒนธรรม

กลุ่มจิตอาสาพัฒนาชุมชน เป็นต้น

3) สืบสานวิถีวัฒนธรรมที่ดั่งาม คนในชุมชนมีความจงรักภักดี เคารพเทิดทูนในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มีความรัก ภาควุมใจ ร่วมกันอนุรักษ์ สืบสานวิถีวัฒนธรรม อัตลักษณ์ของท้องถิ่น และนำทุนทางวัฒนธรรมมาต่อยอดสร้างสรรค์เป็นสินค้าและบริการ มีผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมไทย (Cultural Product of Thailand: CPOOT) ผลิตภัณฑ์ชุมชน ที่พัก โฮมสเตย์ พร้อมเป็นเจ้าของที่ดีต้อนรับนักท่องเที่ยวสู่ชุมชน

การดำเนินงานชุมชนคุณธรรมน้อมนำ

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขับเคลื่อนด้วยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน)

วัดหรือศาสนสถานเป็นองค์กรหลักในการทำหน้าที่เผยแผ่หลักธรรมคำสอน เป็นแหล่งบ่มเพาะความดีทางสังคม เป็นต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่สำคัญ การขับเคลื่อนให้เกิดชุมชนคุณธรรมต้องมีพลังขับเคลื่อนจากองค์กรหลักในชุมชนคือ “บ้าน วัด โรงเรียน เชื่อมประสานสัมพันธ์ เป็นพลังในการขับเคลื่อนในพื้นที่ที่มีความสำคัญในการวางรากฐานให้สังคมไทยเข้มแข็ง เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สืบไป

หลักการพัฒนาที่ยั่งยืนและสอดคล้องกับวิถีชีวิตชุมชน ด้วยการบ่มเพาะคุณธรรมให้แก่คนในสังคม การให้ชุมชน ท้องถิ่น และทุกส่วนของสังคมมีส่วนร่วมอย่างบูรณาการร่วมกัน โดยเฉพาะบวรคือ บ้าน วัด โรงเรียน เป็นองค์กรที่สำคัญในการขับเคลื่อนของการพัฒนาที่ยั่งยืน ดังนี้ (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2558: แผ่นประชาสัมพันธ์)

1. บ้าน (ชุมชน) หมายถึง กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ปราชญ์ชาวบ้าน คณะกรรมการหมู่บ้าน อบต. สาธารณสุขตำบล เกษตรตำบล รวมทั้งระบบกลไกในการบริหารที่มาจากรัฐในรูปแบบอื่น ๆ ด้วย

2. วัด หมายถึง ศาสนสถานในศาสนาอื่น ๆ หมายรวมถึงเจ้าอาวาส พระภิกษุ สามเณร อีหาม่า คอเต็บ บิหลั่น บาทหลวง และผู้เผยแพร่ทางศาสนาในชุมชนนั้น ๆ ด้วย

3. โรงเรียน หมายถึง ครูใหญ่ อาจารย์ใหญ่ คณะครู นักเรียน นักศึกษา และบุคลากรทางการศึกษาอื่น ๆ ทั้งใน

โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย และองค์กรทางการศึกษา
อื่น ๆ ด้วย

ข้อปฏิบัติหลักที่ทำให้การพัฒนาชุมชนคุณธรรมยั่งยืน

การส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนต่าง ๆ เป็นชุมชน
คุณธรรม เพื่อให้เป็นแหล่งพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของเด็ก
เยาวชน และประชาชนในชุมชน ให้มีความเข้มแข็ง เป็น
ชุมชนคุณธรรมที่พึ่งพาตนเองได้ในมิติทางศาสนา
กล่าวคือ คนในชุมชนดำเนินชีวิต ด้วยข้อปฏิบัติหลัก 3
ข้อดังนี้

1. ยึดและปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนาของแต่ละ
ศาสนา มาบูรณาการกับการดำเนินชีวิตเพื่อเป็นแนวทางใน
การประพฤติปฏิบัติตนได้อย่างถูกต้อง

2. มีการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
มาเป็นหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้สามารถดำเนิน
ชีวิตอย่างมั่นคงบนฐานของการพึ่งตัวเอง ความพอมีพอกิน
การรู้จักพอประมาณ และการคำนึงถึงความมีเหตุผลโดย
ยึดหลักทางสายกลาง

3. มีการดำรงชีวิตตามวิถีวัฒนธรรมไทย มีความ
เอื้ออาทร เรียนรู้ประวัติศาสตร์มรดก มีขนบธรรมเนียม
ประเพณีที่งดงามของไทย และมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาของ
ท้องถิ่นสู่การปฏิบัติในชีวิตประจำวันของคนไทย

การพัฒนาชุมชนคุณธรรมจะนำพาประเทศชาติ
สู่ความสำเร็จอย่างยั่งยืนในการพัฒนาชุมชนให้เป็น
“ชุมชนคุณธรรม” มีสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดทั่ว
ประเทศ และหน่วยงานของทุกกระทรวงในพื้นที่ เป็นที่
ปรึกษาให้การสนับสนุนช่วยเหลือในด้านต่าง ๆ แก่ทุกชุมชน
โดยมีเจ้าอาวาสวัดหรือผู้นำทางศาสนาเป็นศูนย์รวมใจ
พร้อมเปิดเวทีให้คนในชุมชนมาร่วมพูดคุย พัฒนา และ
ประเมินชุมชนตนเอง แบ่งชุมชนได้เป็น 3 ระดับ ตามเกณฑ์
การประเมิน 9 ขั้นตอนดังนี้ (กรมการศาสนา กระทรวง
วัฒนธรรม, 2561) ซึ่งจะกล่าวต่อไปในผลการประเมินชุมชน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้ใช้วิธีการศึกษาวิจัยเชิง
คุณภาพ (Qualitative Research) โดยการมีขั้นตอนดังนี้

1. การศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ (เอกสารและงานวิจัยที่
เกี่ยวข้อง)

ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data)
จากการทบทวนวรรณกรรมประกอบด้วย ความเชื่อ และ
หลักศาสนาพุทธ การพัฒนาชุมชน แนวคิดทฤษฎีของหลัก
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และการดำเนินงานชุมชน
คุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

2. การเลือกพื้นที่และกลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษา

2.1 การเลือกพื้นที่ในการศึกษาคั้งนี้ โดยเลือก
พื้นที่ชุมชนวัดกาฬสินธุ์ (บ้านน้ำดำ) ตำบลประสงค์
อำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งเป็นชุมชน
คุณธรรมต้นแบบของจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยทำการ
ศึกษาด้านกายภาพครอบคลุมทั้งตำบลตามแนวทางการ
ดำเนินงานของกระทรวงวัฒนธรรม โดยชุมชนวัดกาฬสินธุ์
(บ้านน้ำดำ) ได้เริ่มเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ตั้งแต่ปีงบประมาณ
2557 เป็นต้นมาจนกระทั่งปัจจุบัน (ปีงบประมาณ 2562)

2.2 กลุ่มประชากรที่ใช้ในการศึกษา

การศึกษาคั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดกลุ่มที่จะศึกษา
ออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มผู้นำชุมชน และผู้ปฏิบัติงาน
ชุมชนคุณธรรม ประกอบด้วย เจ้าอาวาสวัดกาฬสินธุ์
(บ้านน้ำดำ) ผู้ใหญ่บ้าน หมู่ 3 ตำบลประสงค์ คณะทำงาน
ชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง
วัดกาฬสินธุ์ (บ้านน้ำดำ) ตำบลประสงค์ อำเภอท่าชนะ
จังหวัดสุราษฎร์ธานี 2) กลุ่มหน่วยงาน องค์กรที่มีส่วนร่วม
กับชุมชน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคประชาชน ประกอบด้วย เทศบาลตำบลกาฬสินธุ์ สถานศึกษา โรงพยาบาล
ส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล 3) กลุ่มประชาชน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษา ผู้วิจัยใช้เครื่องมือในการ
สำรวจและจัดเก็บข้อมูลดังนี้ 1) การศึกษาและวิเคราะห์
เอกสาร 2) การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง 3) การสังเกต
4) การสนทนากลุ่ม

4. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการที่หลากหลาย
เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วน โดยใช้อุปกรณ์ในการ
จัดเก็บข้อมูลคือ สมุดบันทึก เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป
โดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล 2 ลักษณะคือ 1) การ
ศึกษาและวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis)
ประกอบด้วยการใช้ข้อมูล และเอกสารรายงานที่เกี่ยวข้อง
กับการจัดการชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจ
พอเพียง การมีส่วนร่วมของชุมชน การจัดการองค์กรทาง
สังคม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชน ผู้ศึกษา

ได้นำมาวิเคราะห์ นำเสนอ อ้างอิง และตีความตามความเข้าใจของตนเอง 2) การเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยการศึกษาในพื้นที่ชุมชน 3 ประเด็นคือ ประเด็นที่ 1 ด้านการดำเนินงานชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงขับเคลื่อนด้วยพลังบวรใน 3 มิติ ประเด็นที่ 2 ด้านการบริหารจัดการองค์กรชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ประเด็นที่ 3 ปัญหา/ข้อจำกัดของการดำเนินงานชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้นำข้อมูลจากการลงพื้นที่ภาคสนามมาตรวจสอบข้อมูลก่อนการวิเคราะห์ข้อมูลตามลักษณะของการวิจัยเชิงคุณภาพ ทั้งในรูปแบบสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย (Induction) และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) (สุภางค์ จันทวานิช, 2556: 131-141) และนำเสนอในเชิงพรรณนา จากนั้นนำมาเปรียบเทียบกับกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลศึกษาปัญหาและอุปสรรค โดยดูจากกรอบแนวความคิดวัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อสรุปหาแนวทางการพัฒนาชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนวัดกาฬสินธุ์ (บ้านน้ำดำ) ตำบลประสงค์ อำเภอกำแพง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ผลการวิจัย

ชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงวัดกาฬสินธุ์ (บ้านน้ำดำ) ตำบลประสงค์ อำเภอกำแพง จังหวัดสุราษฎร์ธานีได้ดำเนินงานบูรณาการกับทุกภาคส่วน โดยใช้มิติทางวัฒนธรรม สร้างคนดี สังคมดี มีคุณธรรม ให้ประชาชนยึดมั่นและเทิดทูนในสถาบันชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ พร้อม ๆ กับการพัฒนาต่อยอดทุนทางวัฒนธรรมสู่เศรษฐกิจสร้างสรรค์ โดยร่วมกับพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) และภาคประชาสังคม ทุกภาคส่วน ร่วมกันพัฒนาเกิดเป็น “ชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขับเคลื่อนด้วยพลังบวร” มีลักษณะดังนี้

ด้านโครงสร้างขององค์กร

ชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงวัดกาฬสินธุ์ (บ้านน้ำดำ) มีลักษณะโครงสร้างองค์กร

แนวราบ มีคณะทำงานที่เข้าร่วมประชุมวางแผน เตรียมการ ดำเนินกิจกรรมอย่างสม่ำเสมอ ร่วมดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ นำโดย พระครูสุขุมธรรมโกศล เจ้าอาวาสวัดกาฬสินธุ์ ทำหน้าที่เป็นผู้นำชุมชน เป็นที่ปรึกษา และผู้ปฏิบัติงานด้วยในบางครั้ง และมีนายศิริ ทองเอี้ยว ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 3 ตำบลประสงค์ เป็นคณะทำงาน เป็นผู้ประสานงานทั่วไป และเป็นฝ่ายประชาสัมพันธ์ มีฝ่ายสุขภาพอนามัย ฝ่ายพยาบาล ฝ่ายกิจกรรมด้านวัฒนธรรม ฝ่ายการเรียนรู้ ด้านเศรษฐกิจพอเพียง การเรียนรู้ตลอดชีวิต ฝ่ายประสานงาน และดำเนินกิจกรรมทั่วไปของวัดและของชุมชน

ผลการดำเนินงานของชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง 3 มิติ

“คนในชุมชนอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข” ดังนี้

1) มิติศาสนา: คนในชุมชนมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ

ชุมชนวัดกาฬสินธุ์ มีพระครูสุขุมธรรมโกศล เจ้าอาวาสวัดกาฬสินธุ์ เป็นแกนนำในการอบรมถ่ายทอดคุณธรรมจริยธรรม โดยยึดแนวทางแห่งพระพุทธศาสนา ตามหลักของ “ท่านพุทธทาส”

2) มิติของการเรียนรู้และน้อมนำศาสตร์พระรชานำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในชีวิตประจำวัน คนในชุมชนนำผลิตผลทางการเกษตรมาจำหน่ายในชุมชนในราคาไม่แพง ทำปุ๋ยหมักชีวภาพใช้ในชุมชน มีการปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้ เพื่อสร้างรายได้และลดรายจ่ายในครัวเรือน เด็กและเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชนมากขึ้น ชุมชนมีลักษณะของความร่วมมือ ความสามัคคีอย่างเห็นได้ชัดในเรื่องของกลุ่ม “จิตอาสาทำความดีด้วยหัวใจ”

3) มิติการนำวิถีวัฒนธรรมและความเป็นไทยมาเป็นแนวทางปฏิบัติในชีวิตที่ถูกต้องดีงาม

มีความเอื้อเฟื้อ ความมีน้ำใจเป็นสิ่ย์ึดมั่นในการอยู่ร่วมกัน คนในชุมชนไม่มีความขัดแย้ง ไม่มีการทะเลาะวิวาทกัน มีงานบุญ งานประเพณี กิจกรรมต่าง ๆ ก็ให้ความช่วยเหลือกันเป็นอย่างดี โดยมีวัดกาฬสินธุ์เป็นศูนย์กลางของชุมชน สืบทอดขนบธรรมเนียมประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืนจากการมีส่วนร่วม นำไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนตลอดไป

ผลของการประเมินชุมชนคุณธรรมน้อมนำ

หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ซึ่งได้ประเมินตนเองอยู่ในระดับต้นแบบ ผ่านตัวชี้วัด ทั้ง 9 ข้อ ทั้ง 3 ระดับ และได้รับการยอมรับจากทุกภาคส่วน มีเจ้าอาวาสวัดกาฬสินธุ์ และผู้นำชุมชนเป็นศูนย์รวมจิตใจ พร้อมเปิดเวทีให้คนในชุมชนมาร่วมพูดคุยพัฒนาและประเมินชุมชนตนเอง โดยกระบวนการดำเนินงานของชุมชนผ่านตัวชี้วัดทั้ง 9 ขั้นตอน (ข้อ) จำแนกเป็น 3 ระดับ ปรากฏผลดังนี้

ระดับที่ 1 ชุมชนส่งเสริมคุณธรรมตามตัวชี้วัดที่จะต้องดำเนินการ 3 ข้อ ครอบคลุมประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 1 ชุมชนมีกฎกติกา “ธรรมบุญของชุมชน” ว่า “ลูกใครหลานใคร คนนั้นต้องรับผิดชอบก่อน ทั้งในทางดีคือการอบรม สั่งสอนกันเองในบ้าน และในทางไม่ดีคือ หากเยาวชนของบ้านใดกระทำความผิด เบื้องแรกคือพ่อแม่คนในบ้านต้องรับผิดชอบก่อน” ขั้นตอนที่ 2 ชุมชนมีเป้าหมาย ความดีที่อยากทำ คือชุมชนต้องการให้ทุกคนมีความสามัคคี มีความรักและหวังดีต่อกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันตลอดไป มีการจัดกิจกรรมร่วมกันระหว่างวัด ผู้ปกครอง ผู้อำนวยการ และครูโรงเรียนวัดกาฬสินธุ์ และผู้เกี่ยวข้องเพื่อฝึกอบรมเยาวชนแต่ละกิจกรรมของแต่ละช่วงเวลาตามความเหมาะสม เช่น การบวชศีลจาริณี การบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ปัญหาที่อยากแก้คือ ชุมชนต้องการการแก้ปัญหาการทะเลาะเบาะแว้งเล็ก ๆ น้อย ๆ ด้วยความไม่เข้าใจกัน และปัญหาวัยรุ่น รวมถึงปัญหายาเสพติด ขั้นตอนที่ 3 ชุมชนมีแผนพัฒนาชุมชนด้านการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรมตามความต้องการของชุมชน และประชุมปรึกษาหารือเพื่อการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ประจำปี มีการปรับเปลี่ยนตามความเหมาะสมของแต่ละเหตุการณ์

ระดับที่ 2 ชุมชนดำเนินการผ่านตัวชี้วัดในระดับที่ 1 และได้ดำเนินการเพิ่มอีก 3 ข้อ ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 4 ชุมชนได้ประเมินตนเอง โดยคนในชุมชนได้น้อมนำหลักการทำงาน “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา” และ “การระเบิดจากข้างใน เน้นคุณธรรม พอเพียง วินัย สุจริต จิตอาสา” มาใช้ดำเนินงานกับทั้งได้มีการส่งเสริมผลิตภัณฑ์วัฒนธรรมของชุมชน (Cultural Product of Thailand: CPOT) เช่น เครื่องจักสานพลาสติก และส่งเสริมให้วัดกาฬสินธุ์เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ขั้นตอนที่ 5 ชุมชนมีการ

ทบทวนและปรับปรุงแผนพัฒนาชุมชน โดยคนในชุมชนร่วมกันดำเนินการเพื่อพัฒนาให้มีคุณภาพ มีการสื่อสารแผนการต่าง ๆ ถึงกันเป็นระยะ ๆ ในวันธรรมสวนะ (วันพระ) วันขึ้น 8 ค่ำ, 15 ค่ำ และวันแรม 8 ค่ำ, 15 ค่ำ การสื่อสารทางกลุ่มไลน์ของชุมชน มีประชุม ณ ศาลาอเนกประสงค์ในวัด ขั้นตอนที่ 6 ชุมชนมีการยกย่องเชิดชูคนดี โดยพระครูสุชุมธรรมโกศลได้รับการคัดเลือกเป็นผู้ทำคุณประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาด้านการสงเคราะห์ชุมชน พ.ศ. 2553 และคณะกรรมการดำเนินงานของชุมชนคือนางบุญรวย แซ่ด่าน ผู้อำนวยการโรงเรียนประสงค์วิทยานุสรณ์ ได้รับการคัดเลือกให้รับรางวัลเสมาธรรมจักร จากกรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม เป็นต้น

ระดับที่ 3 ชุมชนได้ดำเนินงานผ่านตัวชี้วัดในระดับที่ 1 ระดับที่ 2 ระดับที่ 3 และสามารถขับเคลื่อนการดำเนินงานตามเกณฑ์ที่กำหนดอยู่ในระดับชุมชนคุณธรรมต้นแบบ ตามขั้นตอนที่ 7 โดยชุมชนได้ประเมินความสำเร็จตามแผนพัฒนาชุมชน เช่น โครงการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม โครงการบวชศีลจาริณี และโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน มีการปฏิบัติต่อเนื่องตลอดมาทุกปี ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 มีข้อมูล และสามารถประเมินผลความสำเร็จของแผนพัฒนาชุมชนตามเกณฑ์การประเมินชุมชนคุณธรรม ขั้นตอนที่ 8 ชุมชนได้ร่วมกันพัฒนาชุมชนเพิ่มเติมใน 3 มิติ โดยจัดกิจกรรมเพิ่มเติมคือ การนำหลักธรรมทางศาสนา หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และวิถีวัฒนธรรมไทยที่ดึงมาแก้ปัญหาของชุมชน และบ่มเพาะคุณธรรมความดีที่อยากทำ ชาวบ้านในชุมชนมีความเชื่อในเรื่องการทำดีได้ดี โดยแสดงพฤติกรรมให้เห็นชัดเจนคือ มีความเชื่อพ่อดาดันโพธิ์ พ่อดาดันไทร มีกิจกรรมจิตอาสาพัฒนาศาสนสถาน กิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ การสืบสานประเพณีท้องถิ่น เช่น ทำบุญสารทเดือนสิบ ทำบุญสงกรานต์ ทำบุญปีใหม่ ขั้นตอนที่ 9 ชุมชนมีองค์ความรู้จากการเป็นชุมชนคุณธรรมต้นแบบ สามารถขยายผลแลกเปลี่ยนเรียนรู้สู่ชุมชนอื่น ๆ โดยมีวัดกาฬสินธุ์เป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมของชุมชน

ปัญหา/ข้อจำกัดของการดำเนินงานชุมชนคุณธรรม น้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง วัดกาฬสินธุ์ (บ้านน้ำคำ)

การบูรณาการต้องร่วมมือกันอย่างจริงจังทุกภาคส่วน และต้องใช้เวลาในการสร้างการรับรู้ สร้างความเข้าใจ ให้กับสมาชิกของชุมชนอย่างทั่วถึง โดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง “ระเบิดจากข้างใน” อย่างแท้จริง ดังนั้น ผู้นำชุมชนหรือผู้นำการดำเนินงาน ไม่ว่าจะ ผู้นำทาง ศาสนา หรือผู้นำทางฝ่ายปกครอง จะมีบทบาทสำคัญ และต้องเป็นผู้นำที่มีศักยภาพสูง มีเวลาในการดำเนิน กิจกรรม โดยที่ไม่สวมหมวกหลายใบ (มีบทบาทหลายหน้าที่) จนเกินไป จึงจะสามารถนำการเปลี่ยนแปลงสู่สังคมของ ตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ จะทำให้เกิดการพัฒนาชุมชน ได้อย่างยั่งยืน

แนวทางการพัฒนาชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียงวัดกาฬสินธุ์ (บ้านน้ำคำ) ตำบลประสมศักดิ์ อำเภอท่าขันทอง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

1. ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จคือ

1.1 ด้านองค์กรชุมชนและเครือข่าย ชุมชนต้องมี ผู้นำที่มีความเข้มแข็ง และสามารถดึงดูดให้สมาชิกของ ชุมชนเข้ามาทำกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง และสมาชิก ของชุมชนทำงานด้วยความเสียสละ ทำให้วัดเป็นศูนย์รวม ของชุมชนให้มากที่สุดในทุก ๆ ด้าน

1.2 ด้านทรัพยากร ชุมชนต้องมีอัตลักษณ์โดดเด่น ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีทรัพยากร เช่น บ่อน้ำผุด ถ้ำน้ำทิพย์ งานเทศกาล และประเพณีต่าง ๆ

2. แนวทางการพัฒนาชุมชน ประกอบด้วย

2.1 ด้านโครงสร้างองค์กรชุมชน มีองค์ประกอบ ของการดำเนินงานดังนี้

2.1.1 การมีส่วนร่วม (Participation) ชาวบ้าน มีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของกิจกรรม และมีส่วนร่วมตัดสินใจ ในการกำหนดทิศทางและการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่จะ เกิดขึ้นในชุมชน

2.1.2 การกระจายบทบาทการทำงาน (Division of Roles) มีการเปิดโอกาสให้สมาชิกชุมชนได้แสดง บทบาทและศักยภาพของตนในการทำงาน

2.1.3 การกระจายผลประโยชน์ (Division of

Benefits) อย่างเห็นได้ชัด

2.1.4 มีระบบการทำงานที่ตี โปร่งใส/ตรวจสอบได้ (Transparency/Accountability)

2.2 ด้านการดำเนินงานชุมชนคุณธรรมน้อมนำ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

มุ่งเน้นให้ทุกคนในชุมชนช่วยตนเองให้มากที่สุด เท่าที่จะทำได้ พยายามก่อนนี้ให้น้อยที่สุด และส่งเสริม การใช้ชีวิตความเป็นอยู่ที่ยั่งยืน และพอใจในสิ่งที่ได้รับ มาโดยชอบธรรม ไม่ฟุ้งเฟ้อฟุ่มเฟือย พัฒนาสังคมส่วนต่าง ๆ ไปพร้อม ๆ กัน ทั้งสุขภาพร่างกาย สุขภาพจิต สุขภาพสังคม และสุขภาพปัญญา มีเป้าหมายเป็น “ชุมชนคุณธรรม” เพื่อก้าวสู่ “สังคมคุณธรรม” ภาคภูมิใจ ร่วมกันอนุรักษ์ สืบสานวิถีวัฒนธรรม อัตลักษณ์ของท้องถิ่น มีผลิตภัณฑ์ วัฒนธรรมไทย (C-POT) คือผลิตภัณฑ์สินค้าจากสานเส้น พลาสติค และมีกลุ่มจิตอาสาพัฒนาชุมชน เป็นต้น

2.3 ด้านการพัฒนาชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลัก ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงขับเคลื่อนด้วยพลังบวร

สรุปและอภิปรายผล

การส่งเสริมสนับสนุนให้ชุมชนต่าง ๆ เป็นชุมชน คุณธรรม เพื่อให้เป็นแหล่งพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมของ เด็ก เยาวชน และประชาชนในชุมชน ให้มีความเข้มแข็ง เป็นชุมชนคุณธรรมที่พึ่งพาตนเองได้ในมิติทางศาสนา คนในชุมชนดำเนินชีวิต ด้วยข้อปฏิบัติหลัก 3 ข้อดังนี้

1. ยึดและปฏิบัติตามหลักธรรมทางศาสนาของแต่ละ ศาสนา และนำหลักคุณธรรมทางศาสนามาบูรณาการกับ การดำเนินชีวิตเพื่อเป็นแนวทางในการประพฤติปฏิบัติ ตนได้อย่างถูกต้อง

2. มีการน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาเป็นหลักในการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้สามารถดำเนิน ชีวิตอย่างมั่นคงบนฐานของการพึ่งตัวเอง ความพอมีพอกิน การรู้จักพอประมาณ และการคำนึงความมีเหตุผลโดยยึด หลักทางสายกลาง

3. มีการดำรงชีวิตตามวิถีวัฒนธรรมไทย เรียนรู้ ประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม ประเพณีที่ดีงามของไทย และมีการถ่ายทอดภูมิปัญญาของท้องถิ่นสู่การปฏิบัติใน ชีวิตประจำวันของคนไทย

จากที่กล่าวมาการสร้างคามยั่งยืนให้เกิดขึ้นกับคน

ในสังคม ให้คนได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิต ให้มีวิถีชีวิตที่ดีงาม เพื่อให้ประชาชนมีความสุขทั้งกายทั้งจิตใจเริ่มจากชุมชนคุณธรรมไปสู่ “สังคมคุณธรรม” อย่างสมดุลและยั่งยืนด้วยการดำเนินการขับเคลื่อนด้วยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) ที่เป็นฐานรากของชุมชน และการมีพฤติกรรมของคนในชุมชนด้วยข้อปฏิบัติหลักคือ 1) น้อมนำหลักคำสอนไปประพฤติปฏิบัติ 2) น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในวิถีชีวิตประจำวัน และ 3) ดำรงชีวิตตามวิถีวัฒนธรรมไทยที่ดีงามจะทำให้ประเทศชาติมั่นคง ให้ชีวิตเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม สมดุล มั่นคง และยั่งยืน ซึ่งมีความสอดคล้องกับ นิศรา จันทร์เจริญสุข และคณะ (2555) ที่ศึกษาการพัฒนาแผนชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง บ้านสันลมจอย ตำบลสุเทพ อำเภอเมืองจังหวัดเชียงใหม่ พบว่าประชาชนควรมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชน ได้แก่ กิจกรรมส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมจารีตประเพณี วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างคุณธรรมและความซื่อสัตย์สุจริต โดยจัดกิจกรรมทางศาสนา

ข้อเสนอแนะ

การพัฒนาประเทศตามหลักการดำเนินงานชุมชนคุณธรรม เพื่อให้คนในชุมชนรู้จักการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องใน 3 มิติคือ มีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ รู้จักเรียนรู้และน้อมนำศาสตร์พระราชา หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และวิถีวัฒนธรรมความเป็นไทยมาเป็นแนวทางปฏิบัติในชีวิตที่ถูกต้องดีงาม คนในชุมชนต้องมีลักษณะเด่นคือ 1) เคารพเทิดทูนและจงรักภักดีในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ อันเป็นพลังนำพาชุมชนก้าวสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน 2) ปัญหาหรือสิ่งที่ไม่ดีลดลงหรือหมดไปจากชุมชน เช่น ไม่มีปัญหาเสพติด ไม่มีการพนัน ไม่ทะเลาะวิวาท ไม่ลักขโมย การดื่มสุราลดลง หินสึนลดลง ไม่มีปัญหาสิ่งแวดล้อม ฯลฯ และ 3) สิ่งที่ดีงามเกิดขึ้นในชุมชน เช่น คนในชุมชนมีความรักใคร่สามัคคีเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือเกื้อกูล ไม่ทิ้งกัน พึ่งพากันเอง และพึ่งพาตนเอง มีการนำทุนทางวัฒนธรรมมาพัฒนาต่อยอดสร้างอาชีพ โดยมีกลุ่มอาชีพ กลุ่มอนุรักษ์สืบสานประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มจิตอาสาทำงานเพื่อส่วนรวม

การดำเนินงานต้องบูรณาการความร่วมมือกับทุก

หน่วยงานในพื้นที่ และต้องพัฒนาการดำเนินงานบูรณาการความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก เพื่อสร้างกลไกขับเคลื่อนพลัง “บวร” บ้าน วัด โรงเรียน ให้เกิดความยั่งยืน ทำให้เกิดภาคีเครือข่ายการขับเคลื่อนการดำเนินงานในทุกภาคส่วนของสังคม เกิดชุมชนคุณธรรมที่กระตือรือร้นในการพัฒนาตนเองมากขึ้น

บรรณานุกรม

หนังสือ

การศาสนา, กรม. **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในหลักศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, 2558

ดิเรก ฤกษ์ห่วย. **การพัฒนาชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2547.

วิทยากร เชียงกุล. **การพัฒนาเศรษฐกิจสังคมไทย: บทวิเคราะห์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ฉับแกระ, 2527.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **ทฤษฎีการพัฒนาสังคม**. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เอมีเอมีเทรดดิ้ง, 2532.

สุภางค์ จันทวานิช. **การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยเชิงคุณภาพ**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (พิมพ์ครั้งที่ 11) 2554.

สุภางค์ จันทวานิช. **วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ**. (พิมพ์ครั้งที่ 21), กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย., 2556.

เอกสารไม่ตีพิมพ์

การศาสนา, กรม. “คู่มือการดำเนินงานชุมชนคุณธรรมฯ สู่ความสำเร็จ”. แผ่นประชาสัมพันธ์.

การศาสนา, กรม. “ชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงขับเคลื่อนด้วยพลังบวร”. แผ่นประชาสัมพันธ์.

ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

นิศรา จันทร์เจริญสุข และคณะ. “การพัฒนาชุมชนตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง บ้านสันลมจอย ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: so05.tci-thaijo.org/index.php/sjss/article/view/20224, 2555.